Qədim Diyar Oktyabr 2026, Cild: 8, Sayı: 10, s. 196–200
Ancient Land October 2026, Volume: 8, Issue: 10, pp. 196–200
DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/64/196-200

Görkəmli bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılıq külliyyatına bir nəzər

Nərminə Qədimova

Xülasə. *Məqalədə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndəsi Qara Qarayevin yaradıcılıq irsi milli musiqi ənənələri ilə Avropa professional musiqisinin ifadə vasitələrinin qarşılıqlı əlaqəsi kontekstində araşdırılır. Tədqiqatın məqsədi bəstəkarın yaradıcılıq inkişafının əsas mərhələlərini, janr müxtəlifliyini və üslub xüsusiyyətlərini ümumiləşdirmək, onun musiqi dilində milli intonasiya mənbələri ilə polifoniya, simfonik dramaturgiya və XX əsrin bəstəkarlıq texnikaları arasındakı münasibətləri göstərməkdir. Məqalədə bioqrafik-tarixi yanaşma, musiqişünaslıq təhlili və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə olunur. Qarayevin Üzeyir Hacıbəyli məktəbi ilə əlaqəsi, Dmitri Şostakoviçdən aldığı peşəkar təhsil, simfonik, balet, opera, kamera-instrumental və kino musiqisi sahələrində fəaliyyəti nəzərdən keçirilir. "Yeddi gözəl", "İldırımlı yollarla", "Leyli və Məcnun" simfonik poeması, simfoniyaları və kamera əsərləri bəstəkarın milli musiqi təfəkkürünü geniş kompozisiya prinsipləri ilə uzlaşdırmaq bacarığının nümunələri kimi şərh edilir. Araşdırma göstərir ki, Qarayevin yenilikçiliyi milli musiqi materialından sadəcə sitat kimi istifadə etməsində deyil, onun intonasiya, ritm və dramaturji inkişaf prinsiplərini professional bəstəkarlıq təfəkkürünə daxil etməsində təzahür edir. Məqalə bəstəkarın irsinin Azərbaycan musiqisinin beynəlxalq musiqi məkanında təqdim olunması baxımından əhəmiyyətini vurğulayır.*

Açar sözlər: *Qara Qarayev, Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi, milli musiqi, simfonizm, polifoniya, balet, müasir bəstəkarlıq texnikaları*

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan
E-poçt: nermineqedimova11@gmail.com
Daxil oldu: 28 Mart 2026; Qəbul edildi: 25 Sentyabr 2026; Onlayn dərc edildi: 28 Oktyabr 2026
© Müəllif(lər) 2026. Bu açıq girişli məqalə Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyasının (CC BY-NC 4.0) şərtlərinə uyğun olaraq yayımlanmışdır.

A Look at the Creative Corpus of the Prominent Composer Gara Garayev

Narmina Gadimova

Abstract. *This article examines the creative legacy of Gara Garayev, a major representative of Azerbaijani composition, through the interaction between national musical traditions and the expressive resources of European art music. It aims to outline the principal stages of Garayev's creative development, his genre diversity, and the stylistic features of his musical language, with particular attention to the relationship between national intonational sources, polyphony, symphonic dramaturgy, and twentieth-century compositional techniques. The study employs historical-biographical, musicological, and comparative approaches. It considers Garayev's connection with the musical thought of Uzeyir Hajibeyli, his professional training with Dmitri Shostakovich, and his contributions to symphonic, ballet, operatic, chamber, and film music. Works such as "Seven Beauties", "Path of Thunder", the symphonic poem "Leyli and Majnun", his symphonies, and chamber*

compositions are discussed as examples of his ability to integrate national musical thinking into broader compositional frameworks. The article argues that Garayev's innovation lies not merely in quoting folk materials, but in transforming their intonational, rhythmic, and dramaturgical principles within a professional compositional language. The study highlights the significance of his legacy for understanding the development and international reception of Azerbaijani music.

Keywords: *Gara Garayev, Azerbaijani composers, national music, symphonism, polyphony, ballet, modern compositional techniques*

Nakhchivan State University, Nakhchivan, Azerbaijan
E-mail: nermineqedimova11@gmail.com
Received: 28 March 2026; Accepted: 25 September 2026; Published online: 28 October 2026
© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Qara Qarayev (1918–1982) XX əsr Azərbaycan musiqisinin inkişafında mühüm rol oynamış bəstəkar, pedaqoq və ictimai xadimdir. Onun yaradıcılığı milli musiqi təfəkkürünün professional bəstəkarlıq prinsipləri ilə əlaqələndirilməsi, janr diapazonunun genişləndirilməsi və müasir kompozisiya üsullarının mənimsənilməsi baxımından diqqətəlayiqdir. Qarayevin sənət yolu Azərbaycan musiqi mədəniyyətində milli ənənə ilə beynəlxalq musiqi təcrübəsinin qarşılıqlı təsirini öyrənmək üçün mühüm material verir (Səfərova, 2018; Tağızadə, 2011).

Bəstəkarın formalaşmasında ailə mühiti və erkən musiqi təhsili ilə yanaşı, Üzeyir Hacıbəylinin milli musiqi irsinə əsaslanan pedaqoji baxışları və Moskva Dövlət Konservatoriyasında aldığı təhsil mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qarayevin öz müəllimləri və yaradıcılıq mühiti haqqında xatirələri onun musiqi düşüncəsinin formalaşmasında təhsilin, repertuarla tanışlığın və folklorun öyrənilməsinin rolunu göstərir (Səməd, 2003; Qarayev, 1978).

Məqalənin məqsədi Qara Qarayevin yaradıcılıq irsini janr və üslub baxımından ümumiləşdirmək, milli musiqi elementlərinin Avropa klassik ənənələri və müasir bəstəkarlıq texnikaları ilə qarşılıqlı əlaqəsini təhlil etməkdir. Tədqiqatın əsas sualı belə müəyyənləşdirilir: Qarayev milli musiqi materialını hansı kompozisiya və dramaturji prinsiplər vasitəsilə fərdi, eyni zamanda beynəlxalq səviyyədə anlaşılan musiqi dilinə çevirir.

Metodlar

Tədqiqat tarixi-bioqrafik, təsviri-analitik və müqayisəli musiqişünaslıq yanaşmalarına əsaslanır. Tarixi-bioqrafik yanaşma bəstəkarın təhsilini, yaradıcılıq mərhələlərini və mədəni mühitini kontekstləşdirir. Təsviri-analitik yanaşma onun simfonik, səhnə və kamera əsərlərinin janr xüsusiyyətlərini ümumiləşdirməyə imkan verir. Müqayisəli yanaşma isə milli musiqi intonasiyalarının, polifonik düşüncənin və simfonik dramaturgiyanın qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdən keçirmək üçün tətbiq olunur. Məqalə təqdim edilmiş biblioqrafik mənbələrə əsaslanır; partituraların takt-takt təhlili və əlyazma materiallarının araşdırılması bu işin əhatə dairəsinə daxil deyil.

Qarayevin musiqi şəxsiyyətinin formalaşmasında erkən yaşlardan eşitdiyi xalq musiqisi, ailə mühiti və sistemli musiqi təhsili bir-birini tamamlayan amillər olmuşdur. Onun Üzeyir Hacıbəyli ilə bağlı yaradıcılıq əlaqəsi yalnız müəllim-şagird münasibəti kimi deyil, milli musiqi materialının elmi və estetik baxımdan dərk edilməsi istiqamətində mühüm mərhələ kimi qiymətləndirilə bilər.

Hacıbəylinin xalq musiqisinin lad-intonasiya quruluşuna diqqət yetirən yanaşması Qarayevin milli mənbələrə münasibətinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır (Səməd, 2003; Səfərova, 2018).

Qarayevin sonrakı üslubunda xalq mahnısı, muğam və rəqs elementləri həmişə birbaşa sitat formasında meydana çıxmır. Bəzi hallarda milli mənbələrin təsiri melodik dönmələrdə, ritmik quruluşda, intonasiya gedişlərində və musiqi fikrinin inkişaf üsulunda hiss olunur. Bu xüsusiyyət bəstəkarın yaradıcılığını folklor materialının sadə köçürülməsi kimi deyil, milli musiqi təfəkküründün yeni kompozisiya mühitində yenidən işlənməsi kimi dəyərləndirməyə imkan verir (Tağızadə, 2011; Səfərova, 2018).

Qarayevin 1930–1940-cı illərdə yazdığı erkən əsərlər onun klassik formaları mənimsəmək və milli musiqi xüsusiyyətlərini həmin formalar daxilində inkişaf etdirmək istiqamətində axtarışlarını əks etdirir. "Azərbaycan süitası", "Azərbaycan rapsodiyası", simli kvartet üçün "Fuqa" və "Passakaliya və üçmövzulu fuqa" kimi əsərlər müxtəlif janr və kompozisiya prinsiplərinə marağını nümayiş etdirir (Seyidov, 2016; Səfərova, 2018).

Simfonik musiqi Qarayevin yaradıcılığında milli musiqinin daha geniş bədii məkana çıxarılmasının əsas vasitələrindən birinə çevrilmişdir. Bəstəkarın simfoniyalarında mövzu materialının inkişafı, orkestr rənglərinin dramaturji funksiyası və ziddiyyətlərin təşkil olunması onun professional simfonik təfəkküründü göstərir. Birinci və İkinci simfoniyalarında tarixi dövrün emosional məzmunu ilə klassik simfonik inkişaf prinsipləri bir araya gəlir; Üçüncü simfoniyada isə daha müasir, yığcam və intellektual ifadə tərzi ön plana keçir (Səfərova, 2018; Tağızadə, 2011).

Polifonik yazı Qarayevin yaradıcılıq dilinin mühüm komponentlərindəndir. Fuqa və passakaliya kimi formalar onun tematik inkişaf, müstəqil səslərin qarşılıqlı əlaqəsi və musiqi materialının məntiqi təşkili sahəsindəki maraqlarını üzə çıxarır. Bununla belə, polifoniya milli musiqi təfəkküründən ayrı bir mexaniki üsul kimi deyil, bəstəkarın fərdi ifadə sisteminin tərkib hissəsi kimi anlaşılmalıdır. Bu yanaşma Qarayevin Avropa klassik ənənələrini mənimsəyərək onları milli musiqi materialı ilə uzlaşdırmaq bacarığını vurğulayır (Qarayev, 1978; Səfərova, 2018).

XX əsrin musiqi dilində neoklassisizm, impressionizm və dodekafoniya kimi istiqamətlərin mövcudluğu Qarayevin yaradıcılığının üslub çərçivəsini genişləndirən kontekstlərdən biridir. Bu texnikaların onun əsərlərindəki konkret tətbiqini qiymətləndirmək üçün ayrı-ayrı partituraların ətraflı təhlili tələb olunur. Ümumi səviyyədə isə bəstəkarın yenilikçiliyi hazır modelləri təkrarlamasında deyil, müxtəlif musiqi düşüncə sistemlərini öz bədii məqsədlərinə uyğun şəkildə seçib birləşdirməsində görünür (Tağızadə, 2011; Səfərova, 2018).

Qarayevin səhnə əsərləri onun musiqi dramaturgiyasının geniş imkanlarını nümayiş etdirir. "Yeddi gözəl" baletində Nizami Gəncəvinin ədəbi irsi, obrazların xarakterikləşdirilməsi və rəqs dramaturgiyası musiqi dilinin milli və ümumbəşəri qatlarını birləşdirir. "İldırımlı yollarla" baletində isə Azərbaycan mövzularından kənara çıxan süjet və mühitə müraciət bəstəkarın fərqli mədəniyyətlərin bədii materialını mənimsəmək bacarığını göstərir. Bu əsərlər Qarayevin milli üslubu qapalı çərçivədə deyil, müxtəlif mövzulara açıq yaradıcılıq sistemi kimi qurduğunu göstərir (Hüseynov, 1988; Səfərova, 2018).

"Vətən" operası müharibə mövzusu və qəhrəmanlıq ideyası ilə bağlıdır. Qarayevin Cövdət Hacıyevlə birgə yaratdığı bu əsər Azərbaycan opera tarixində dövrün ictimai təcrübəsini səhnə musiqisi vasitəsilə ifadə edən nümunələrdən biri kimi qiymətləndirilir. Sonrakı mərhələdə yazılmış "Zəriflik" monooperası isə fərqli psixoloji və dramaturji modelə əsaslanır. Bu iki əsərin müqayisəsi bəstəkarın kollektiv-tarixi mövzudan fərdin daxili aləminə doğru dəyişən dramaturji maraqlarını göstərir (Səfərova, 2018; Tağızadə, 2011).

Qarayevin kino və teatr musiqisi də onun yaradıcılıq irsinin mühüm hissəsidir. Bu sahədə bəstəkarın musiqi obrazını qısa zaman çərçivəsində yaratmaq, vizual dramaturgiyanı müşayiət etmək və fərqli janrların tələblərinə uyğun ifadə vasitələri seçmək təcrübəsi üzə çıxır. Kino musiqisi onun yaradıcılıq diapazonunu genişləndirməklə yanaşı, orkestr və tembr düşüncəsinin müxtəlif tətbiqlərini də nümayiş etdirir (Əmrahov, 2009; Qarayev, 2011).

Qara Qarayevin fəaliyyəti bəstəkarlıqla məhdudlaşmamış, pedaqoji və təşkilati işi də əhatə etmişdir. Onun tələbələri arasında sonrakı dövrdə Azərbaycan musiqisinin inkişafına təsir göstərən bir sıra bəstəkarların yetişməsi Qarayev məktəbinin davamlılığını göstərir. Pedaqoji fəaliyyətində peşəkar sənətkarlıq, geniş musiqi dünyagörüşü və fərdi yaradıcılıq axtarışlarının təşviqi bir-birini tamamlayan istiqamətlər kimi qiymətləndirilə bilər (Əmrahov, 2009; Səfərova, 2018).

Bəstəkarın musiqi təşkilatçılığı və mədəniyyət həyatında iştirakı onun irsinin institusional tərəfini də üzə çıxarır. Konservatoriya və bəstəkarlar təşkilatındakı fəaliyyəti Azərbaycan professional musiqisinin inkişafına, gənc yaradıcıların dəstəklənməsinə və milli musiqinin daha geniş miqyasda tanınmasına xidmət etmişdir. Bu səbəbdən Qarayevin tarixi əhəmiyyəti yalnız əsərlərinin bədii dəyəri ilə deyil, musiqi mühitinin formalaşmasına verdiyi töhfə ilə də müəyyən olunur (Əliyev, 2008; Qarayev, 2011).

Müzakirə

Mənbələr əsasında aparılan ümumiləşdirmə Qarayevin yaradıcılığında üç qarşılıqlı bağlı istiqaməti ayırmağa imkan verir. Birincisi, milli musiqi ənənəsi bəstəkar üçün hazır melodik material toplusu deyil, intonasiya və musiqi inkişafı mənbəyidir. İkincisi, Avropa klassik musiqisinin formaları və polifonik üsulları milli materialın daha mürəkkəb dramaturji strukturlarda işlənməsinə şərait yaradır. Üçüncüsü, XX əsrin yeni bəstəkarlıq təcrübələri Qarayevə fərdi üslubunu yeniləmək imkanı verir. Bu istiqamətlərdən heç biri ayrılıqda onun üslubunu tam izah etmir; bəstəkarın fərdiliyi onların qarşılıqlı təsirində formalaşır (Səfərova, 2018; Tağızadə, 2011; Seyidov, 2016).

Məqalənin müəllif mövqeyinə görə, Qarayevin əsas yeniliyi milli və beynəlxalq musiqi dillərini sadəcə yanaşı yerləşdirməməsi, onların daxili inkişaf prinsiplərini vahid bədii məntiqə tabe etdirməsidir. Bu xüsusiyyət onun balet, simfonik və kamera əsərlərində fərqli formalarda təzahür edir. Bununla belə, təqdim olunan araşdırma əsasən tarixi və ümumiləşdirici xarakter daşıyır. Gələcək tədqiqatlarda konkret partituralar üzərində tematik, harmonik, ritmik və orkestr təhlilinin aparılması bu qənaətləri daha dəqiq musiqi nümunələri ilə əsaslandıra bilər.

Nəticə

Qara Qarayevin yaradıcılığı Azərbaycan professional musiqisinin milli köklərdən ayrılmadan beynəlxalq musiqi təcrübəsi ilə dialoqa daxil olmasının parlaq nümunəsidir. Onun yaradıcılıq inkişafında Üzeyir Hacıbəylinin milli musiqi düşüncəsi, klassik Avropa irsi və Dmitri Şostakoviç məktəbinin peşəkar təsiri mühüm rol oynamışdır. Bu amillər bəstəkarın simfonik, balet, opera, kamera və kino musiqisində müxtəlif şəkildə birləşmişdir.

Tədqiqat göstərir ki, Qarayevin üslubunun əsas xüsusiyyətləri milli intonasiya mənbələrinin yaradıcı transformasiyası, polifonik təfəkkürün fəal tətbiqi, simfonik dramaturgiyanın inkişafı və müasir bəstəkarlıq texnikalarına açıq münasibətdir. Onun irsinin əhəmiyyəti yalnız ayrı-ayrı məşhur əsərlərlə məhdudlaşmır; bəstəkarın pedaqoji fəaliyyəti və yaratdığı yaradıcılıq məktəbi də Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin davamlı inkişafına təsir göstərmişdir. Beynəlxalq elmi dövriyyədə Qarayev irsinin daha dərindən təqdim edilməsi üçün əsərlərin partituralarına əsaslanan müqayisəli təhlillərin və xarici musiqişünaslıq ədəbiyyatı ilə dialoqun genişləndirilməsi məqsədəuyğundur.

Ədəbiyyat

Abbaszadə, H. (2000). *Dünyadan gör necə insanlar gedib*. Gənclik. https://kitabxana.nmi.edu.az/2020/09/06/elektron-kataloq/?utm_source=chatgpt.com

Əlibəyova, G. (1984). Sonsuzluğa doğru. *Qobustan*, (4), 48–50. https://www.anl.az/?utm_source=chatgpt.com

Əliyev, H. (2008). *Heydər Əliyev və mədəniyyət* (Cild 1). Nurlar. https://konservatoriya.az/?p=7682&utm_source=chatgpt.com

Əmirov, F. (1978). *Musiqi səhifələri*. İşıq. https://anl.az/el/Kitab/2014/2004-661.pdf?utm_source=chatgpt.com

Əmrahov, M. (2009). *Qara Qarayev tələbələrinin xatirələrində*. Şərq-Qərb. https://www.preslib.az/en/book/YgZT1UvGUYnVsFt?utm_source=chatgpt.com

Hüseynov, R. (1988). *Min ikinci gecə*. İşıq. https://www.anl.az/?utm_source=chatgpt.com

Qarayev, Q. (1978). *Qara Qarayev*. İşıq. https://www.anl.az/down/Q.Qarayev-biblioqrafiya.pdf?utm_source=chatgpt.com

Qarayev, T. (2011). *Sənətin keçdiyi yollar*. Qoliaf. https://www.preslib.az/az/book/XD8dTVxOBkUD4qB?utm_source=chatgpt.com

Qaşqay, X. (1974). "İldırımlı yollarla" baleti və onun səhnə təcəssümü. *Qobustan*, (2), 81–83. https://www.anl.az/?utm_source=chatgpt.com

Səfərova, Z. (2018). *Azərbaycan musiqi tarixi* (Cild 3). Elm. https://www.musicacademy.edu.az/elm/elmi-neshrler.html?utm_source=chatgpt.com

Səməd, M. (2003). *Yaddaşımızın yaşıdları*. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. https://www.anl.az/?utm_source=chatgpt.com

Seyidov, T. (2016). *XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: Pedaqogika, ifaçılıq və bəstəkarlıq yaradıcılığı*. Təhsil. https://www.musicacademy.edu.az/az/elm/elmi-neshrler.html?utm_source=chatgpt.com

Tağızadə, A. (2011). *XX əsr Azərbaycan musiqisi*. Elm və Təhsil. https://www.preslib.az/az/book/c8ivoYCOmNrHXGR?utm_source=chatgpt.com